

oorlog uitbrak, waren acht toestellen gestationeerd op een primitief ingericht veld bij Soesterberg – en nóg primitiever was het uitwijkveld dat in de oorlog bij Fort Schiphol aangelegd werd. Zou Nederland ooit slachtoffer van een aanval worden, dan moesten immers zoveel mogelijk krachten binnen de Vesting Holland teruggetrokken worden.

Offensieve waarde had de Nederlandse strijdmacht niet. Het veldleger van aanvankelijk bijna 90 000 man, bedoeld voor een defensieve oorlogvoering, was zwak bewapend en weinig mobiel. Men had in augustus '14 van de 130 vrachtauto's die het gehele land telde, maar 10 kunnen vorderen¹. De meeste militairen waren aan stellingen gebonden die zij, strijdend tegen de verveling, goeddeels zelf met de schop aangelegd hadden. Bij een aanval door de Duitsers (tweemaal leek het gevaar acuut, telkens in april: 1916 en 1918) zouden alle gebieden buiten de Vesting Holland en buiten Zeeland prijsgegeven worden; Holland en Zeeland zou men trachten te verdedigen (precies als in 1940), maar lang zou de strijd niet kunnen duren. Ruim een maand na de crisis van april '18 wees generaal Snijders er de regering op dat van alle onder hem dienende militairen slechts één op de veertig een stalen helm bezat, één op de tachtig een gasmasker. Er waren toen 'ruim twee handgranaten per man'; het geschut, schaars en ouderwets, had munitie 'voor hoogstens tien gevechtsdagen'² – dat na bijna vier jaar mobilisatie.

De beproeving ging ons voorbij: wij bleven buiten de oorlog. Offers aan mensenevens werden hoofdzakelijk gebracht door die Nederlanders welke de steeds gevaarlijker zeeën bevoeren: 121 koopvaardijsschepen en 96 vissersvaartuigen zonken, door torpedo's en mijnen getroffen, in de golven weg, bijna twaalfhonderd opvarenden meeslepend.³ Varen en vissen vormden overigens een harde noodzaak: het land dat in de negentiende eeuw steeds afhankelijker geworden was van invoer uit het buitenland, kon niet zonder voedsel blijven. Van de zwakke positie waarin het zich bevond, maakte nu eens de ene oorlogvoerende partij, dan weer de andere gebruik – en misbruik. Om beurten verweten zij ons, de tegenstander teveel ter wille te zijn waarop dan strafmaatregelen volgden ('Engeland wurgde, Duitsland beet'⁴); strafmaatregelen die de in het algemeen toch al zo benarde positie van de Nederlandse economie verder bemoeilijkten.

Geheel in tegenstelling tot de verwachtingen (bijna niemand nam aanvankelijk aan dat de oorlog langer dan een paar maanden zou duren) werd

¹ A.v., p. 21. ² Snijders: 'Nota over de militaire toestand van Nederland', p. 4–5. *Bescheiden buitenl. politiek 1917–1919 I*, p. 538–39. ³ P. van Hulzen: 'De Nederlandse koopvaardij', in *Gedenkboek 1898–1923*, p. 870. ⁴ Ritter: *De donkere poort*, dl. I, p. 316.